

Jagodziński, Wiesław

"Borba trudjaszczichsja Zapadnoj Biełorussii za socjalnoje i nacjonalnoje oswobożdzenie i wossojedinienie s BSSR : dokumenty i materiały", t. II, pod red. A. N. Macko [et al.], Mińsk 1971 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 65/4, 766-768

1974

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

zasadzie parytetu przedstawiciele Polski i Gdańska, nastąpiło na żądanie władz gdańskich i było wynikiem zwycięstwa tendencji ugodowych w Polsce w stosunku do Gdańska. Pod koniec działalności ZGPSG około 95% całego kupiectwa gdańskiego poddało się rygorowi związkowemu i bezpośredniej ingerencji polskich władz celnych. W ten sposób w znacznym stopniu ukrócone zostały malwersacje celników gdańskich. Autor wspomnień przyznaje, że były w Polsce głosy krytyczne pod adresem ZGPSG, ale pochodziły one od kół endeckich. W tym samym czasie — jak podaje Z. Moczyński — w prasie gdańskiej ukazywały się napastliwe artykuły o Związku. Niniejsza opinia różni się zasadniczo od przytoczonej przez autora.

Omawiając zagadnienie stosunku KGRP do gdańskiej Polonii w latach 1927—1930, autor przytoczył krytyczną opinię (s. 216) Z. Moczyńskiego dodając, że „— w wielu sprawach trzeba Moczyńskiemu przyznać rację”. Otóż głos Z. Moczyńskiego w tej sprawie nie jest odosobniony. Henryk Królikowski-Muszkiet, Inspektor Straży Granicznej i kierownik Ekspozytury Inspektoratu Ceł w Gdańsku w referacie pt. „W sprawie wewnętrznej organizacji społeczeństwa polskiego w Gdańsku”⁸ stwierdza, że w aktualnej sytuacji (1932 albo 1933 r.) winna nastąpić reorganizacja urzędów polskich w Gdańsku. Komisarz generalny winien być jedyną władzą polską w Gdańsku pod względem administracyjnym, politycznym i personalnym. Takie instytucje jak: kolej, poczta, Inspektorat Ceł, Ekspozytura Inspektoratu, Delegatura Ministerstwa Spraw Wewnętrznych zależą od Warszawy; nie mają jednej, wspólnej linii administracyjnej oraz nie prowadzą jednolitej polityki personalnej. Autor referatu przedstawia dalej propozycje, w jakim kierunku winna iść reorganizacja. Zarówno opinia Moczyńskiego w sprawie niejasno specyzowanych kompetencji komisarza generalnego, jak i referat Królikowskiego-Muszkietki znane były komisarzowi. Nie wiemy jednak jak odnosił się on do tych spraw.

Z korzyścią dla recenzowanej pracy byłoby zamieszczenie kilku ilustracji, przynajmniej fotografii komisarzy generalnych, z czym autor nie miałby na pewno kłopotu. Brak streszczenia w obcym języku nie obciąża już autora.

Przedstawione wyżej uwagi nie przekreślają wartości pracy S. Mikosa. Jest to pierwsza publikacja podejmująca w tak szerokim ujęciu problematykę Komisariatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Wolnym Mieście Gdańsku i stanowi punkt wyjścia dla dalszych badań nad tą instytucją, jak również nad stosunkami polsko-gdańskimi w okresie II Rzeczypospolitej.

Henryk Stępiak

Borba trudjaszczichsja Zapadnoj Bielorusii za socjalnoje i nacjonalnoje oswożdżenie i wossojedinenije s BSSR. Dokumenty i matieriały t. II: (1929—1939), (pod redakcją: A. N. Macko, W. N. Żigałowa i N. S. Oriechwo. Sostawitieli: I. P. Chowratowicz, Ł. W. Arżajewa, W. N. Żigałow, N. S. Oriechwo), Izdatielstwo „Biełarus”, Mińsk 1971, s. 558.

Tom I omawianego wydawnictwa ukazał się w 1962 r. pod redakcją W. Górskiego, N. Oriechwy i W. Połujana. Na 620 stronach pomieszczono 414 dokumentów dotyczących wydarzeń z lat 1921—1929 mających miejsce na terenie tzw. Kresów Północno-Wschodnich, tj. województw: białostockiego, wileńskiego, nowogródzkiego i poleskiego. W obu tomach znalazły się materiały z archiwów partyjnych Centralnego Komitetu Komunistycznej Partii Białorusi, Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Litwy i Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii

⁸ Por. WAP Gd., KGRP I, 259/628, s. 23.

Robotniczej. Wykorzystano także materiały archiwów państwowych: brzeskiego, grodzieńskiego i mińskiego (filia w Mołodecznie). W tomie I wykorzystano ponadto materiały Centralnego Archiwum Państwowego Litewskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej oraz filii brzeskiego archiwum w Pińsku. Materiały archiwalne publikowane są po raz pierwszy. Większość dokumentów stanowią przedruki z prasy.

Wydając ten zbiór redaktorzy stawiali sobie za cel ukazanie walki o społeczno-narodowe wyzwolenie mas pracujących Zachodniej Białorusi oraz przedstawienie Komunistycznej Partii Zachodniej Białorusi (KPZB) jako czołowej siły mającej na celu zjednoczenie Zachodniej Białorusi z Białoruską Socjalistyczną Republiką Radziecką.

Tom II wydawnictwa zawiera 324 dokumenty dotyczące wydarzeń z lat 1929—1939. Pod względem pochodzenia podzielić je można na trzy grupy: 1. Dokumenty partyjne: rezolucje, uchwały i komunikaty różnych instancji. Do tej grupy wliczam także dokumenty Towarzystwa Szkoły Białoruskiej (TSzB), Polskiej Partii Socjalistycznej, Komunistycznej Partii Polski, Międzynarodowej Organizacji Pomocy Rewolucjonistom, Białoruskiego Włóściańsko-Robotniczego Klubu Poselskiego „Zmahanie” i Komunistycznego Związku Młodzieży Zachodniej Białorusi; 2. Dokumenty polskiej administracji, a więc raporty starostów i wojewodów oraz władz więziennych i raporty policyjne. Ta grupa dokumentów zawierała informacje o sytuacji gospodarczej i politycznej na terenie Zachodniej Białorusi. Są to informacje o strajkach, kolportażu materiałów propagandowych organizacji lewicowych i o sytuacji na rynku pracy; 3. Materiały prasowe — dotyczące przede wszystkim sytuacji ekonomicznej Zachodniej Białorusi i Polski w ogóle. Są to przedruki z lewicowej prasy białoruskiej, radzieckiej i nieliczne z prasy polskiej.

Dokumenty ułożone są chronologicznie. Redaktorzy wyodrębnili trzy okresy, które pokrywają się z rozdziałami tomu. Przytoczane są w języku białoruskim i rosyjskim. Przyjęto przy tym zasadę, że dokumenty polskie tłumaczono na język rosyjski.

Rozdział I zatytułowany „Rewolucyjny i narodowo-wyzwoleńczy ruch w latach światowego kryzysu ekonomicznego kapitalizmu (1929—1933)” zawiera 175 dokumentów. Są to uchwały, rezolucje, komunikaty i materiały ulotne KPZB, rezolucje, odezwy i apele TSzB, dokumenty polskich władz administracyjnych, materiały Klubu Poselskiego „Zmahanie” itd. Z dokumentów KPZB zasługują na uwagę te, które dotyczą stosunków partii z tzw. sanacją białoruską (grupa Radosława Ostrowskiego, Antoniego Łuckiewicza i Janko Stankiewicza), np. dokument 17. Na uwagę zasługują też dokumenty ilustrujące neutralizowanie propagandy polskiej, która w latach 1929—1933 eksponowała trudną sytuację wsi radzieckiej w okresie wzmożonej kolektywizacji (dokument 42).

Materiały dotyczące TSzB obracają się wokół problemu walki między byłymi członkami i zwolennikami Białoruskiej Włóściańsko-Robotniczej Hromady a starym aktywem TSzB orientującym się na koła nacjonalistyczne. Walka o wpływ w TSzB trwała kilka lat i zakończyła się w końcu lat trzydziestych zwycięstwem sił lewicowych (dokumenty 4, 10, 14).

Problemy wsi znalazły odzwierciedlenie w dokumentach świadczących o nasileniu się walki chłopa z komasacją gruntów, osadnictwem wojskowym i o realizację reformy rolnej.

Rozdział II nosi tytuł „Rewolucyjny i narodowo-wyzwoleńczy ruch w okresie narastania niebezpieczeństwa wojny i groźby faszyzmu (1934 — wrzesień 1939)”. Znalazło się w nim 218 dokumentów. Dotyczą one walki prowadzonej przez siły lewicy z polonizacyjną polityką władz na terenie szkół. Kilka dokumentów odnosi się do prób montowanego w połowie lat trzydziestych przez KPZB wspólnego frontu z Białoruską Chrześcijańską Demokracją, którego celem było zjednoczenie wszystkich liczących się kierunków politycznych i stworzenie białoruskiego frontu zdol-

nego do stopienia ostrza akcji polonizacyjnej (dokumenty 139, 203, 218, 234, 237). Próby zakończyły się niepowodzeniem i polityka ta została przez KPZB zarzucona.

Znaczna część publikowanych dokumentów i materiałów ukazuje walkę robotników i chłopów o polepszenie ich bytu. Są to doniesienia władz polskich do wyższych instancji o strajkach robotników w zakładach przemysłowych, robotników leśnych, względnie artykuły z prasy radzieckiej i KPZB nawołujące do organizowania pomocy dla głodującej rzeszy chłopów Kresów Wschodnich.

Rozdział III zatytułowano „Zjednoczenie Zachodniej Białorusi z Białoruską Socjalistyczną Republiką Radziecką (wrzesień-listopad 1939 r.)”. Mieści się w nim 21 dokumentów z okresu od 1 września do 14 listopada 1939 r. Są to przedruki z prasy radzieckiej pbiulikującej oficjalne komunikaty TASSa oraz rezolucje społeczeństwa Zachodniej Białorusi domagającego się przyłączenia do ZSRR.

Całość tomu poprzedza przedmowa, która przedstawia sytuację gospodarczą i polityczną Polski międzywojennej ze szczególnym uwzględnieniem terenów, na których działała KPZB. Autor części historycznej przedmowy, N. Orzechwo, dał krótką charakterystykę białoruskich organizacji lewicowych, a więc KPZB, BW-R Hromady i Klubu Poselskiego „Zmahanie”. Pozostałe ugrupowania i organizacje białoruskie potraktował bardzo pobieżnie — tak samo zresztą jak i polskie. Przedmowa zawiera sporo nie dość precyzyjnych sformułowań i ogólnikowych sądów. Dla korzystającego ze zbioru nie są pomocne także przepisy, pełne powierzchowności i uproszczeń. W związku z tym, uwzględniając brak wyczerpujących opracowań najnowszych dziejów gospodarczych i politycznych Kresów Północno-Wschodnich, korzystającemu trudno będzie zorientować się w skomplikowanej sytuacji politycznej, narodowościowej i ekonomicznej na tych terenach. Dlatego też zapoznając się ze zbiorem można odnieść wrażenie, że — przykładowo — TSzB znajdowało się przez cały okres swego istnienia pod wpływem KPZB. W rzeczywistości jednak walka o wpływy w tej organizacji rozpoczęła się w 1927 r. i została formalnie zakończona w lipcu 1929 roku jej opanowaniem przez byłych hromadowców, orientujących się na KPZB. Akcją polonizacyjną zwalczały także ugrupowania białoruskie o nastawieniu prawicowym, jak Białoruska Chrześcijańska Demokracja i Białoruski Związek Włościański. Na polu oświaty białoruskiej obok TSzB działał także Białoruski Instytut Gospodarki i Kultury oraz organizacja „Praświeta”. One także przeprowadzały wielkie kampanie w czasie tzw. plebiscytów szkolnych zbierając deklaracje Białorusinów wypowiadające się za otwarciem szkoły białoruskiej.

Poważnym mankamentem zbioru jest nieukazanie skomplikowanej sytuacji narodowościowej Zachodniej Białorusi. Nie zawsze przecież walka ekonomiczna pokrywała się z walką o narodowe wyzwolenie Białorusinów. KPZB w swym programie musiała uwzględnić polski charakter niektórych miast i środowisk. Nie uwzględniono tego aspektu w omawianym zbiorze dokumentów.

Dużym utrudnieniem jest brak wykazu publikowanych dokumentów i materiałów. W indeksie nazwisk nie podano pełnych imion. W przypisach jak i w indeksie nazwisk można było też podać podstawowe dane biograficzne choćby czołowych działaczy. Byłoby to cenną pomocą dla korzystającego ze zbioru i pozwoliłoby prawidłowo ocenić działalność działaczy białoruskich, których życiorysy polityczne były niejednokrotnie niezwykle.

Wiesław Jagodziński